

Slagen lerarenopleiders erin hun vakgebied actueel te houden? En zo ja, hoe doen zij dat dan?

Ellie Coumans & Quinta Kools
Fontys Lerarenopleiding Tilburg

Samenvatting

In dit artikel beschrijven wij de uitkomsten van een onderzoek naar de manier waarop lerarenopleiders hun vakkennis onderhouden. Slagen zij erin om up-to-date te blijven in hun vakgebied en op welke wijze werken zij daaraan? Een groep lerarenopleiders van de Fontys Lerarenopleiding Tilburg is middels een enquête en interviews bevraged op hun ervaringen. Een voorzichtige conclusie is dat zij beter slagen in het bijhouden van hun vak dan zij zelf denken. De gedrevenheid met betrekking tot het op peil houden van hun vakkennis is groot. Er zijn verschillende manieren om vakkennis bij te houden, waaronder manieren die samenvallen met bestaande taken zoals het ontwikkelen van lesmateriaal en het uitwisselen met (vak)collega's. Binnen opleidingsteams zou er wat meer aandacht kunnen zijn voor vakkennis.

Inleiding

In het lectoraat 'Professionalisering van leraren en lerarenopleiders' van de Fontys Lerarenopleiding Tilburg wordt onder andere onderzocht hoe lerarenopleiders leren en wat effectieve manieren zijn om te professionaliseren. In 2010 is door het lectoraat binnen onze lerarenopleidingen een quickscan uitgevoerd naar de manier waarop lerarenopleiders zich professionaliseren. De resultaten van deze quickscan waren grotendeels vergelijkbaar met die van een bredere studie (Dengerink, Lunenberg, Kools, 2015). Eén van de conclusies van beide studies was dat formeel leren, bijvoorbeeld via een cursus of scholingsactiviteit, niet de voorkeur heeft bij een meerderheid van de lerarenopleiders. Het samenwerkend leren met collega's en zelfstudie worden hoger gewaardeerd. In de quickscan hebben lerarenopleiders in een lijstje onderwerpen aangegeven waarin ze zich zouden willen professionaliseren. De meest genoemde onderwerpen zijn 'de didactiek van het opleiden van leraren' (58%, n=113), gevolgd door 'coachings- en begeleidingsvaardigheden' (57%, n=113) en 'vakdidactiek' (43%, n=113). In het lijstje onderwerpen ontbrak het onderwerp 'vakinhoud' en dus kunnen we hierover geen uitspraken doen. Toch is het interessant om te weten wat lerarenopleiders doen om hun vakkennis in het vak dat zij doceren op pijl te houden. Het is voor de kwaliteit van de lerarenopleiding immers belangrijk dat deze vakkennis 'up-to-date' is. Onze aanname is dat het voor veel lerarenopleiders een voortdurend dilemma is hoe zij hun tijd en aandacht evenwichtig verdelen over enerzijds de vele taken in hun dagelijkse opdracht als lerarenopleider en anderzijds het bijhouden van actuele ontwikkelingen in hun vakgebied.

Wat
doen opleiders
om hun
vakkennis op peil
te houden?

Theoretische achtergrond van de onderzoeksvraag: het belang van vakkennis voor de lerarenopleider

In dit artikel zijn we specifiek geïnteresseerd in professionalisering van lerarenopleiders in hun vakgebied, hetgeen we hier definiëren als de kennis van het vak of de vakken waarin de lerarenopleider doceert. Om te kunnen vaststellen wat lerarenopleiders in het algemeen doen aan professionalisering is het onderzoek van Dengerink, Lunenberg en Kools (2015) naar de professionele rollen, het professioneel handelen en de professionele ontwikkeling van lerarenopleiders een goede bron. In de publicatie *What and how teacher educators prefer to learn* stellen zij dat lerarenopleiders persoonlijke motivatie hebben voor hun professionele ontwikkeling, maar ook worden gestuurd door leerdoelen, onderwerpen en thema's die gerelateerd zijn aan externe bronnen of ontwikkelingen. Een externe bron die in Nederland dient als richtsnoer voor de professionele ontwikkeling als lerarenopleider is de beroepsstandaard van de VELON. In deze beroepsstandaard voor Lerarenopleiders (VELON, 2016) worden vier bekwaamheidsgebieden uitgebreid beschreven: de opleidingsdidactiek, de agogische bekwaamheid, de organisatorisch-beleidsmatige bekwaamheid en de ontwikkelingsbekwaamheid. In de beroepsstandaard kunnen we ten aanzien van de vakinhoud met name in de eerste- en laatstgenoemde de verantwoordelijkheid van de opleider voor vakspecifieke kennis herkennen, hoewel deze niet expliciet genoemd wordt. Een externe bron die in Nederland specifiek van belang is voor de vakinhoud is de landelijke kennisbasis van de opleiding waaraan de lerarenopleider verbonden is (zie <https://www.10voordeleraar.nl/>). De kennisbasis geeft voor de verschillende vakgebieden aan wat studenten aan de lerarenopleidingen aan het eind van hun opleiding over hun vakgebied moeten weten. De introductie van deze kennisbasis doet een impliciet beroep op lerarenopleiders om hun vakinhoud actueel te houden: ieder opleidingsteam draagt immers de verantwoordelijkheid voor een evenwichtige en kwalitatief goede inhoud van de opleiding. Om dit te waarborgen is het noodzakelijk dat lerarenopleiders zelf deskundig zijn en blijven voor wat betreft de vakinhoudelijke kennis. Landelijk wordt er onder andere met behulp van peerreviews tussen verschillende hogescholen voor gezorgd dat het curriculum in beweging blijft.

Om te kijken wat er in de literatuur gezegd wordt over het bijhouden van vakkennis door lerarenopleiders voortgezet onderwijs hebben we een literatuursearch gedaan in de zoekmachine van de Fontys mediatheek (zoekt in 30 (inter)nationale wetenschappelijke databronnen). Zoekcriteria waren 'wetenschappelijk peer-reviewed' en 'volledige tekst online' en als inhoudelijke zoektermen gebruikten we 'vakkennis lerarenopleiders', 'subject knowledge teacher educators', 'content knowledge teacher educators' en combinaties daarvan met 'professional development'. De opbrengst van de zoektocht was ruim 13.000 'hits', waarvan we de eerste 100 titels (selectie op relevantie en jaartal) hebben bekeken. De meeste bleken te gaan over leraren en niet over lerarenopleiders of over professionalisering in het algemeen. Er waren twaalf bronnen waarin vakkennis en lerarenopleiders aan de orde leken te komen. Bij nadere bestudering van deze twaalf artikelen waren er drie die ook daadwerkelijk ingaan op het professionalisering op gebied van content-knowledge door lerarenopleiders.

- Lin Goodwin, Smith, Souto-Manning, Cheruvu, Tan, Reed, & Taveras (2014) beschrijven een onderzoek onder Amerikaanse lerarenopleiders vanuit de vraag welke kennis (knowledge base) lerarenopleiders zouden moeten hebben om hun taak als opleider goed te kunnen vervullen. Op basis van een enquête bij 293 lerarenopleiders die 9 kennisgebieden moeten

waarderen, constateren de onderzoekers dat de onderwerpen 'content knowledge' en 'theoretical knowledge' door de opleiders even belangrijk worden gevonden als de 7 andere onderwerpen (conducting research; familiarity with research; ability to apply theory; interpersonal skills, reflection, profession activities en multicultural issues). In de rest van het artikel ligt de focus verder vooral op de (gebrekkige) voorbereiding van lerarenopleiders op hun taak als opleider. Amerikaanse opleiders worden aangesteld als lerarenopleider op basis van hun 'content' of 'discipline knowledge' en moeten hun rol als lerarenopleider leren in de praktijk. Hoe zij hun content knowledge gedurende hun loopbaan onderhouden wordt in dit artikel niet nader uitgewerkt.

- ▶ Kari Smith (2005) heeft 40 beginnende leraren (=recent opgeleid) en 18 lerarenopleiders uit Israël gevraagd welke kennis relevant is voor een goede lerarenopleider. De opleiders noemen subject knowledge als belangrijkste, de startende leraren noemen dat op de tweede plek. In het artikel wordt verder niet ingegaan op het belang van het hebben van deze kennis of over het onderhouden ervan.
- ▶ Koster, Brekermans, Korthagen en Wubbels (2005) hebben onderzocht wat er volgens lerarenopleiders behoort tot noodzakelijke kennis en competenties van lerarenopleiders. De auteurs komen tot drie zeer noodzakelijke taakgebieden: 1) werken aan eigen professionele ontwikkeling; 2) zorgen voor een goed opleidingsprogramma en 3) deelnemen in beleidsontwikkeling en ontwikkeling van de lerarenopleiding. Binnen het tweede taakgebied is er een subcategorie 'specialist subject teaching' die in ieder geval met vakkennis te maken heeft. Daarnaast is ook de subcategorie 'regularly reviewing ones teaching materials' te relateren aan vakkennis. Naast de taakgebieden onderscheiden de auteurs ook vier competentiegebieden, waarvan 'content'-competenties er één is. Hierbinnen vallen twee subcategorieën die gaan over vakkennis, namelijk 'being able to discuss one's professional field with others' en 'being perfectly at home with the content of one's field'. De opleiders uit het onderzoek van Koster et al geven hoge scores aan het belang van deze subcategorieën. Hoewel uit de bovenstaande literatuur blijkt dat het hebben van 'content knowledge' door lerarenopleiders belangrijk wordt gevonden, is er weinig te vinden over het belang van het bijhouden van deze kennis en de manier waarop opleiders dat doen. Wij zijn benieuwd hoe opleiders hierover denken en of en zo ja, hoe zij vorm geven aan het bijhouden van vakkennis.

Onderzoeksvragen

Vanuit bovenstaande achtergrond komen we tot de volgende onderzoeksvraag:
'Op welke wijze houden lerarenopleiders hun kennis over hun vakgebied actueel?'

Bij de hoofdvraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- 1 *Hoe denken lerarenopleiders over het bijhouden van hun vakgebied?*
- 2 *Ervaren lerarenopleiders dat zij voldoende up-to-date zijn op het terrein waarin zij onderwijs verzorgen?*
- 3 *Wat zijn de activiteiten en instrumenten die impliciet of expliciet worden ingezet?*
- 4 *Hoe ervaren lerarenopleiders de aandacht voor het bijhouden van vakkennis in het kader van beoordeling en professionalisering?*

Methode van onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd op de Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT). Dit instituut is een onderdeel van Fontys Hogescholen. Bij FLOT volgen ruim 4000 studenten een bachelor (tweedegraads) of master (eerstegraads) opleiding om te worden opgeleid tot leraar voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs in de vakken Nederlands, Frans, Spaans, Engels, Duits, Natuurkunde, Scheikunde, Techniek, Biologie, Gezondheidszorg en welzijn, Omgangskunde, Wiskunde, Economie, Bedrijfseconomie, Maatschappijleer, Levensbeschouwing, Geschiedenis en Aardrijkskunde. De opleiders zijn verdeeld over drie grote teams, waarbinnen vakgroepen zich toeleggen op een bepaald (cluster van) opleiding(en). Er is gekozen voor een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek in de vorm een enquête onder alle lerarenopleiders met enkele aanvullende interviews. Het houden van interviews gaf de mogelijkheid om in te zoomen op de persoonlijke invulling van het up-to-date houden van hun vakkennis die niet af te lezen is aan de kwantitatieve data.

Dataverzameling en - analyse

In mei 2015 is de vragenlijst online uitgezet bij alle 230 lerarenopleiders van FLOT, waarbij de restrictie moet worden gemaakt dat in het adresbestand collega's voorkwamen die op dat moment een andere functie hadden dan het verzorgen van onderwijs. Er is na twee weken een reminder gestuurd. De vragenlijst is door 68 opleiders ingevuld, waarvan 63 respondenten de lijst volledig hebben ingevuld. De respons is daarmee 29%. De vragenlijst is ontwikkeld op basis van de 4 deelvragen, die elk door middel van een reeks vragen werden uitgediept:

- In het eerste deel, met als onderwerp: 'hoe denken lerarenopleiders over het bijhouden van hun vakgebied', werden stellingen voorgelegd over noodzaak tot actueel blijven, eigen behoefte hieraan, de tijd die eraan besteed wordt en het plichtsbesef t.o.v. studenten. De resultaten zijn gemeten op een vijfpunts Likertschaal (sterk mee eens - sterk mee oneens).
- Als tweede onderwerp kwam aan bod de vraag of opleiders zelf ervaren dat zij voldoende up-to-date zijn in hun vakgebied, eveneens via het voorleggen van stellingen met een vijfpunts Likertschaal (sterk mee eens - sterk mee oneens).
- De derde reeks vragen was gericht op de wijze waarop de lerarenopleider zijn vakgebied actueel houdt. Opleiders werd gevraagd voor een reeks verschillende professionaliseringsactiviteiten op een vijfpunts Likertschaal (nooit, zelden, soms, vaak, heel vaak) aan te geven hoe vaak ze dit deden.
- Een vierde serie stellingen met vijfpunts Likertschaal (sterk mee eens - sterk mee oneens) was gericht op de gesprekken over professionele ontwikkeling en beoordelingsgesprekken. Hoe ervaart de opleider de aandacht voor de aanwezige vakkennis in het kader van beoordeling en professionalisering? Ervaren lerarenopleiders in deze contacten met hun leidinggevende stimulant of controle? Is vakdeskundigheid en - kennis onderwerp van gesprek en heeft de lerarenopleider vrijheid om tijd en geld te investeren?
- Aanvullend werd in een apart blokje informatie gevraagd m.b.t. persoonskenmerken, aantal jaren ervaring in het onderwijs, aantal jaren als lerarenopleider, opleiding waaraan iemand verbonden is, taken bij Fontys lerarenopleiding, gevolgde studies en het aantal jaar dat het geleden is dat iemand is afgestudeerd.

- Aan het eind van de vragenlijst werd een oproep gedaan voor deelnemers aan een aanvullend interview. Hier reageerden 19 deelnemers positief op en uit deze groep werden acht opleiders van diverse opleidingen geselecteerd. Bij de selectie is gezorgd voor spreiding over de opleidingsteams (Alpha (2), Beta (4), Gamma (2)), spreiding in jaren ervaring als lerarenopleider (meer dan tien jaar ervaring als lerarenopleider (5) / 2 tot 5 jaar ervaring als lerarenopleider (3)) en man (5)/vrouw (3). De gesprekken duurden 30 á 45 minuten en werden gehouden aan de hand van 5 richtvragen. De eerste vraag ging over de beleving van het eigen up-to-date zijn in het vakgebied en de wijze waarop men daaraan werkt. Vervolgens werd gevraagd naar de verantwoordelijkheid die een team hiervoor neemt en de aandacht van de leidinggevende en mogelijkheden tot deskundigheidsbevordering. Verder werd gevraagd naar de mening van de lerarenopleider over de verhouding tussen de pedagogisch-didactische rol van het werk als lerarenopleider en de rol van expert. De laatste vraag was: als je zonder beperkingen mocht kiezen voor een professionaliseringsactiviteit in jouw vakgebied wat zou je dan doen?

De enquêteresultaten zijn verwerkt in Excel en SPSS en daarna beschreven in rechte tellingen. De interviews werden opgenomen en teruggeluisterd. De informatie uit de interviews is als aanvulling en illustratie verwerkt in de resultaten bij de betreffende onderwerpen.

Resultaten

Algemene kenmerken

Van de respondenten (n=68) is 49 % vrouw en 51% man. De gemiddelde leeftijd (n=66) is 47,6 jaar, de jongste respondent is 26 en de oudste is 67. Gemiddeld hebben de respondenten (n=59) 20 jaar ervaring in het onderwijs (minimum 1 en maximum 43 jaar) en 9,4 jaar ervaring

Tabel 1 Respondenten naar opleidingsteam (n=66)

	%
Team Alpha (Nederlands, Engels, Frans, Duits, Spaans talen)	29
Team Bèta+ (biologie, wiskunde, natuur/scheikunde, techniek, omgangskunde en GZW)	44
Team Gamma (aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, levensbeschouwing, economie)	27

als lerarenopleider (minimum 0 en maximum 30 jaar). In Tabel 1 is de verdeling van de respondenten over de opleidings-teams weergegeven. Van de respondenten verzorgde 90% in de afgelopen 3 jaar onderwijs in het vak of de richting waarin hij/zij gestudeerd

heeft. Desgevraagd noemen 52 lerarenopleiders zichzelf 'vakdocent', dit kan zowel onderwijskunde als een ander vak (Engels, geschiedenis) betreffen. In totaal 31 lerarenopleiders noemen zichzelf (ook) vakdidacticus. Verder noemen 20 lerarenopleiders zich docent onderwijskunde, hiervan zeggen er 18 dat dit ook het vak is dat ze gestudeerd hebben.

Deelvraag 1: Hoe denken lerarenopleiders over het bijhouden van hun vakgebied?

Om na te gaan hoe leraren opleiders denken over het bijhouden van hun vakgebied werden drie verschillende stellingen voorgelegd (zie Tabel 2).

Een grote meerderheid van opleiders (95%) is het eens met stelling A waarin gesteld wordt dat 5% van de werktijd geïnvesteerd zou moeten worden in het bijhouden van de vakkennis. In stelling B wordt het bijhouden van het vakgebied ingestoken vanuit verantwoordelijkheidsgevoel naar de studenten. Aan de antwoorden bij stelling B is te zien dat 93% van de respondenten deze verantwoordelijkheid voelt. Ook uit de interviews sprak een sterke betrokkenheid en de morele plicht die men ervaart om studenten met actuele vakkennis op te leiden: *"Ik kan mijn studenten niet met verouderde kennis de school in sturen"* en *"Als je literatuur geeft zal je toch echt moeten bijhouden wat er verschijnt in het Engels taalgebied."* Dat er onderdelen zijn die men zelf minder aantrekkelijk vindt wordt erkend: *"Het schoolvak Engels stelt natuurlijk eisen aan onze studenten dus daarvan moet ik goed op de hoogte blijven, ook al vind ik dat minder leuk."*

In stelling C wordt de invalshoek van interesse in het vak gekozen. Ruim 89% van de respondenten is het eens met de uitspraak dat het vak zo boeiend is dat men er zoveel mogelijk over wil weten. De lat wordt hoog gelegd, maar lang niet altijd met tegenzin: *"Ik zie dat niet als werk, je probeert gewoon alles over je vak bij te houden."*

Tabel 2 Meningen over het bijhouden van het vakgebied (n=68), in percentages

	(sterk) mee eens	neutraal	(sterk) oneens
A. Van een lerarenopleider mag men verwachten dat deze minimaal 5% van zijn werktijd besteedt aan het bijhouden van zijn vak	95%	3%	3%
B. Mijn studenten mogen van mij verwachten dat ik gericht activiteiten onderneem om mijn vakkennis op peil te houden	93%	3%	3%
C. Mijn vak is zo boeiend, daar wil ik zoveel mogelijk van weten	89%	8%	3%

Deelvraag 2:

Ervaren opleiders zelf up-to-date te zijn op het terrein waarin zij onderwijs verzorgen?

Over de eigen beleving ten aanzien het 'up-to-date' zijn hebben we 5 stellingen voorgelegd (zie Tabel 3). In stelling D is gepeild of respondenten zichzelf als up-to-date beschouwen, 75% van de respondenten vindt van wel, maar ook 14% vindt van niet. 71% van de respondenten is het (sterk) eens met stelling E: 'door tijdgebrek houd ik mijn vak minder bij dan ik zou willen'. In nadere beschouwing van stelling D samen met E blijkt dat 31 respondenten zowel vinden dat ze up-to-date zijn ALS dat ze zeggen dat ze door tijdgebrek hun vak minder bijhouden dan ze zouden willen. Van de opleiders die zichzelf niet up-to-date vinden, zeggen 8 van de 9 dat dit komt door tijdgebrek. 62% van de respondenten geeft aan dat de studentevaluaties informatie geven over het al dan niet deskundig zijn. In stelling G wordt gekeken of respondenten vinden dat ze actueel moeten blijven omdat de afstand tot hun studie groot is, hier is 41% het mee eens. Tot slot wordt in stelling H het tempo van de ontwikkelingen in het vakgebied bekeken. Hier zijn de meningen verdeeld, 35% van de

opleiders vindt dat de ontwikkelingen inderdaad te snel gaan om bij te houden, terwijl ook 38% vindt dat dat niet het geval is. Ook ten aanzien van de stelling dat de kennisbasis een stimulans is om vakkennis bij te houden (stelling I) zijn de meningen verdeeld, 42% is het hier niet mee eens. Een nadere analyse naar het team waar men werkzaam is levert geen opvallende verschillen op en ook binnen de teams zijn er meningsverschillen (bij team Beta zijn 11 opleiders het er (sterk) mee eens dat de ontwikkelingen te snel gaan en er zijn er eveneens 10 die het hiermee (sterk) oneens zijn). Een opleider scheikunde verzuchtte: *“Ik zou regelmatig enkele weken op reis moeten om de ontwikkelingen in het vak science mee te krijgen.”* En een collega in het vakgebied Gezondheidszorg en welzijn vertelt dat zij graag voor enkele vakken terug zou gaan naar de universiteit, om ervoor te zorgen dat ze actuele kennis heeft.

Tabel 3 Meningen op stellingen tav het 'up-to-date' zijn in het vakgebied (n=68), in percentages

		(sterk) mee eens	neutraal	(sterk) oneens
D.	Ik heb het gevoel dat ik up-to-date ben in mijn vakgebied	75%	11%	14%
E.	Door tijdgebrek houd ik mijn vakgebied minder bij dan ik zou willen	71%	17%	11%
F.	De studentevaluaties geven mij informatie over het al dan niet voldoen aan de eisen van deskundigheid	62%	18%	20%
G.	Mijn studie is zo lang geleden dat ik ervoor moet zorgen actueel te blijven	41%	6%	52%
H.	In mijn vakgebied zijn zoveel ontwikkelingen dat ik het niet kan bijhouden	35%	27%	38%
I.	Mijn vak is zo boeiend, daar wil ik zoveel mogelijk van weten	42%	32%	26%

Deelvraag 3: Hoe houden lerarenopleiders hun vakkennis op peil?

In Tabel 4 worden de manieren weergegeven waarop de respondenten hun kennis op peil houden. Dit is nagevraagd met een vijfpuntsschaal die liep van nooit-zelden-soms-vaak-heel vaak. Voor een overzichtelijker presentatie hebben we de categorie 'nooit' en 'zelden' en de categorie 'vaak' en 'heel vaak' samen genomen. De tabel is geordend in volgorde van de meest tot de minst genoemde.

In de tabel is te zien dat het bezig zijn met lesvoorbereiding (A en B) en gebruik van media (C), samen met het contact met vakcollega's (D), hoog scoort. Het opslaan van relevante informatie in de vrije tijd (E) en lezen van literatuur (F) worden respectievelijk door 69 en 61% genoemd. In de interviews wordt wel regelmatig opgemerkt dat het bezoeken van congressen e.d. vaak een te grote tijdsinvestering vraagt en niet altijd voldoende oplevert.

De tijdsinvestering die met deze activiteiten gemoeid is, bedraagt gemiddeld 12,9 uur per maand en varieert van 1 tot 80 uur per maand met vele varianten daartussen (zie Tabel 5). Hierbij moet worden opgemerkt dat de uitschieters naar boven te maken hadden met een studie die op dat moment gevolgd werd. In de interviews werd opgemerkt dat het lastig is om een schatting te maken van de geïnvesteerde uren, omdat veel gebeurt door middel van informeel kennis opdoen tijdens en ook buiten het werk: *“Ik heb altijd een geschiedenisboek naast mijn bed liggen”* en *“Ik probeer iedere vakantie in een Engelstalig gebied te verblijven.”*

Tabel 4 Professionaliseringsactiviteiten om bij te blijven in het vakgebied, geordend van vaak naar minder vaak (n=68), in percentages

Wijze van professionaliseren	Nooit/zelden	soms	(heel) vaak
A. In het lezen van achtergrondliteratuur	4%	10%	87%
B. Ontwikkelen Als ik een nieuw vak verzorg investeer ik altijd van lesmateriaal	3%	13%	84%
C. Gebruik van diverse (digitale) media	8%	21%	71%
D. Contact met vakcollega's	12%	19%	69%
E. In vrije tijd opslaan van relevante informatie	4%	28%	69%
F. Lezen van literatuur over mijn vak	5%	34%	61%
G. Bijhouden welke boeken verschijnen op mijn vakgebied	17%	30%	55%
H. Het begeleiden van onderzoek	34%	15%	51%
I. Mijn collega's wijzen mij op interessante ontwikkelingen	12%	38%	51%
J. Lid van studiegroep o.i.d	38%	18%	43%
K. Contact collega's van andere hogescholen	35%	37%	28%
L. Het begeleiden van stagiaires	54%	19%	27%
M. Bezoeken van cursussen, lezingen e.d.	23%	52%	26%
N. Informatie vanuit studente	41%	42%	18%
O. Gebruik mediatheek	61%	26%	14%

Een lerarenopleider onderwijskunde zegt: *"Mijn vak is verweven met mijn persoonlijkheid dus ik ben door alles heen met mijn vak bezig. Dat laat zich niet in uren meten."* Een collega van hem zegt daarover: *"Ik werk vanuit een vraag die ik mezelf stel, zo kom ik dingen tegen. Soms doelgericht als achtergrond voor mijn lessen."*

Tabel 5 Tijd die gemiddeld per maand wordt besteed aan het bijhouden van vakkennis (n=63)

Aantal uren gemiddeld per maand	Aantal respondenten
Niet te schatten	4
0-5 uur	19
5 - 10 uur	12
10-15 uur	10
15-25 uur	10
25-40 uur	5
Meer dan 40 uur	3

Deelvraag 4: Aandacht voor het thema in contractering- en beoordelingsgesprekken

Tenslotte is onderzocht wat de ervaring van de geënquêteerden is met de mogelijkheden binnen de organisatie om hun expertise op het terrein van vakkennis op peil te houden. Gevraagd werd naar de aandacht voor dit thema in de COB-gesprekken (Contractering en Beoordeling), die gevoerd worden met de teamleider. Uit de enquête en interviews spreekt een redelijk hoge mate van tevredenheid met de steun die men ervaart vanuit teamleiders op het gebied van professionaliseringsruimte, zoals te lezen is in Tabel 6 (stelling B, C en F). De invulling van de professionaliseringsuren wordt door lerarenopleiders in hoge mate zelf bepaald en dat moet volgens hen zeker zo blijven, blijktens uitspraken in de interviews: *"Ik kom altijd zelf met plannen voor nascholing en die worden eigenlijk altijd gehonoreerd."*

Verder blijkt dat een meerderheid ervaart te weinig tijd te hebben voor het vakgebied (stelling E, 64%) en ook dat er slechts in 17% van de teams een planning voor wordt gemaakt (stelling H) of wordt besproken hoe men hiermee in het team wil omgaan (13%, stelling H). Wel blijkt dat men met anderen regelmatig interessante zaken uitwisselt (stelling I). 33% van de respondenten vindt dat er meer aandacht is voor algemeen pedagogisch-didactische onderwerpen dan voor vakkennis, 51%.

Tabel 6 Ervaringen met COB gesprekken en mogelijkheden tot professionalisering (n=60), in percentages

Wijze van professionaliseren	(sterk) mee eens	neutraal	(sterk) oneens
A. Ik breng in het COB-gesprek mijn eigen wensen in mbt het up-to-date houden van vakkennis	72%	23%5%	5%
B. Mijn teamleider vraagt naar mijn behoeften op dit gebied	52%	32%	17%
C. Ik voel me gesteund door mijn teamleider bij inspanningen m.b.t dit thema	60%	30%	10%
D. Mijn teamleider komt zelf met suggesties m.b.t. deskundigheidbevordering gericht op mijn vak	16%	43%	41%
E. Ik heb te weinig tijd om mijn vakgebied bij te houden	64%	18%	18%
F. In een COB-gesprek is voldoende aandacht voor het actueel houden van mijn vak	30%	43%	27%
G. In ons plan van inzet (teamniveau) reserveren wij tijd voor het bijhouden van vakkennis	17%	35%	48%
H. In ons team bespreken we hoe we onze vakkennis actueel houden	13%	32%	55%
I. Ik wijs anderen op actuele literatuur of activiteiten op mijn vakgebied	62%	30%	8%
J. Ik ervaar dat de leiding meer nadruk legt op pedagogisch-didactische thema's dan op vakkennis	33%	51%	16%

Conclusies en discussie

In dit artikel stond de vraag 'Op welke wijze houden lerarenopleiders hun kennis over hun vakgebied actueel?'. Deze vraag is gesplitst in vier deelvragen en leidt dus ook tot vier deelantwoorden.

Deelvraag 1 was of lerarenopleiders het noodzakelijk vinden te blijven investeren in hun vakkennis? Het antwoord is duidelijk ja, met overtuigende percentages. De betrokkenheid van lerarenopleiders bij hun vak is hoog, zoals blijkt uit Tabel 3. Van de opleiders zegt 93% dat studenten mogen verwachten dat men actief vakkennis op peil houdt en 89% vindt het eigen vak zo interessant dat hij er wel alles van wil weten. Men heeft dus een grote wens om actueel te blijven en de binding met het eigen vakgebied is evident. Deze gedrevenheid leidt wel tot een persoonlijke worsteling met beschikbare tijd.

Deelvraag 2 was: Ervaren lerarenopleiders dat zij voldoende up-to-date zijn op het terrein waarin zij onderwijs verzorgen? Uit de enquête komt als belangrijkste conclusie dat opleiders

zichzelf wel up-to-date vinden, maar dat ze tegelijkertijd vinden dat ze hierin tekort schieten. Op de derde vraag, naar activiteiten die worden ingezet, vonden we als resultaat dat er een grote variatie is in manieren van professionaliseren. Er wordt geleerd in het dagelijks werk, wat onder andere blijkt uit het gegeven dat 84% veel leert over zijn vak door het ontwikkelen van lesmateriaal. Deze mogelijkheid wordt in een recent artikel van Bouckaert en Kools (2018) ook genoemd. Verder zegt 69% veel te leren van en met vakcollega's. Deze bevinding werd eerder gedaan in onderzoek binnen de Fontys Lerarenopleiding Tilburg (Kools, 2011; Bouckaert, 2015). In de vierde deelvraag werd gekeken naar de aandacht voor professionalisering in het vakgebied in de gesprekscyclus. De respondenten ervaren redelijk veel ondersteuning vanuit de leidinggevende voor hun vakinhoudelijke professionalisering. Er is ruimte om met eigen ideeën te komen omtrent studiereizen, scholing of anderszins. Op teamniveau is er niet veel aandacht voor professionalisering in het vakgebied.

Discussie

In veel publicaties die zich bezighouden met professionalisering van onderwijzenden wordt gesproken over het belang van 'agency', de mate waarin docenten het gevoel hebben controle te hebben over hun eigen acties (Metcalf & Greene, 2007). Dat leek in de interviews een belangrijk begrip, verschillende geïnterviewden hadden de behoefte om zelf te blijven sturen 'zelf verantwoordelijk te kunnen blijven voor de kwaliteit van je werk in de onderwijsuitvoering' en om 'ruimte te krijgen om je werk goed te kunnen doen'. Uit onze bevindingen blijkt dat deze ruimte ook gevonden wordt. Het lijkt erop dat opleiders zelf de lat erg hoog leggen, want ondanks dat ze zelf vinden dat hun vakkennis up-to-date is, vinden ze tegelijkertijd dat ze door tijdgebrek minder doen aan het bijhouden dan ze zelf zouden willen. Misschien komt dit doordat ze momenteel vooral impliciet aandacht besteden aan het bijhouden van vakkennis: veel professionalisering op het vakgebied zit 'verstopt' in bestaande werkzaamheden zoals het ontwikkelen van lesmateriaal of uitwisselen met collega's, waardoor opleiders deze professionalisering niet als zodanig 'oormerken'. In ons onderzoek hebben we gezien dat veel opleiders erg enthousiast zijn over hun vakgebied, vaak is hun vak ook hun hobby en levert verdere verdieping in dat vak ook een persoonlijke opbrengst. De grote bereidheid (bij 19 van de 68 respondenten) om geïnterviewd te worden over dit onderwerp geeft aan dat opleiders hier graag over in gesprek gaan.

**Zelfsturing
is belangrijk; de
lat wordt daarbij
doorgaans erg
hoog gelegd.**

Een mogelijke beperking van het onderzoek is de beperkte respons (29% van 230 lerarenopleiders). Hoewel de deelnemende lerarenopleiders een mooie verdeling over de drie teams (talen, beta-vakken en mens & maatschappij) van FLOT vormen, zegt dat nog niets over hun attitude ten aanzien van het bijhouden van vakkennis. Mogelijk hebben alleen die opleiders gereageerd die een sterke verantwoordelijkheid voelen voor het bijhouden van hun vakgebied en/of dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. Dat kan betekenen dat ons onderzoek een te rooskleurig beeld schept. Desondanks leidt de bevinding dat het bijhouden van vakkennis (juist) ook binnen de bestaande werkzaamheden een plek krijgt ertoe dat we voorzichtig kunnen aannemen dat er ook bij de niet-respondenten op deze manier impliciet geprofessionaliseerd wordt. We verwachten daarnaast dat peer-reviews rondom het borgen van de kennisbasis ook zullen bijdragen aan het blijvend actualiseren